

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЧАЙКА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 631.147:504:338.43

**РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Миколаїв – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському державному аграрному університеті Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Науковий керівник - доктор економічних наук, доцент
Сіренко Наталя Миколаївна,
Миколаївський державний аграрний університет,
завідувач кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Писаренко Володимир Вікторович,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри маркетингу;

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Ходаківська Ольга Василівна,
ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН України,
заступник завідувача відділу земельних відносин.

Захист відбудеться "22" листопада 2012 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 Миколаївського державного аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського державного аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Карпенка, 73.

Автореферат розісланий "19" жовтня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Ключник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне суспільство характеризується трансформацією вимог до системи виробництва, особливо аграрного, і зміщенням вектора забезпечення соціально-екологічних складових останнього. Тенденції ж розвитку аграрного сектора України свідчать про наявність значного нереалізованого потенціалу, який в умовах інтенсивного виробництва не враховує екологічної та соціальної складової. Ця вимога може бути забезпечена за умови розвитку в аграрному секторі органічного виробництва. Крім того, передумовою розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, є необхідність забезпечення населення країни якісним продовольством, що надасть змогу реалізувати концепцію стійкого розвитку не лише аграрного сектора, а й всієї економіки країни, збалансує екологічні, соціальні, економічні, культурні, національні складові тощо. Сьогодні недостатність наукових основ організації органічного виробництва в аграрному секторі призводить до відсутності розуміння особливостей цього виду виробництва та повільному розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції. Фрагментарність досліджень зі стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію перешкоджає розвитку вітчизняного ринку, що в свою чергу переорієнтовує її виробників на європейського споживача. Це обумовлює необхідність подальших системних досліджень основних елементів ринку органічної сільськогосподарської продукції.

Дослідження екологічної складової органічного виробництва в аграрному секторі започатковані в працях представників української школи фізичної економії: С. Подолинського, В. Вернадського та продовжені І. Овсинським, М. Руденком, В. Кисілем, С. Антонцем та ін. Сьогодні екологічні проблеми землеробства досліджуються такими науковцями: В. Горшар, О. Конопльов, В. Мазур, Ю. Манько, С. Паламарчук, І. Примак.

З урахуванням вищезазначеного та сільськогосподарської спеціалізації України, постає актуальна проблема створення комплексного теоретичного базису органічного виробництва в аграрному секторі, якому було присвячено дослідження С. Бегея, Н. Зіновчука, М. Кобця, О. Корніцької, В. Пиндуса, В. Рекуненка, О. Скидана, П. Стецишина, О. Ходаківської, М. Шикуди, І. Шувара та ін. Окремі організаційно-економічні питання розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні було досліджено В. Артишем, Н. Берлач, В. Гамаюною, М. Капшником, О. Вишневською, М. Волошиним, В. Гудзем, В. Іванишиним, А. Ключник, О. Котиковою, Є. Миловановим, В. Писаренком, П. Писаренком, М. Рібаком, Н. Сіренко, С. Танчиком, І. Топіхою, І. Червенем, С. Чорним, В. Шебаніним та ін.

Однак, фрагментарність досліджень не забезпечує масового поширення основ органічного виробництва в практичну діяльність, тому виникає потреба в системній розробці теоретико-методичних засад розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, що забезпечить збалансовану взаємодію всіх його елементів, відтворення екологічної складової ресурсного потенціалу, високу якість продовольства, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її логіко-структурну побудову, мету, предмет, об'єкт та задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Миколаївського державного аграрного університету за темою "Інноваційно-інтелектуальний

потенціал формування конкурентоспроможності аграрного сектора економіки" (номер державної реєстрації 0111U005973).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методичне обґрунтування наукових засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки як передумови відтворення природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічного зростання аграрного сектора економіки, підвищення аграрного та екологічного іміджу України.

Комплексний підхід до реалізації поставленої мети зумовив необхідність вирішення таких задач:

- опрацювати і систематизувати сутність теоретичних поглядів на органічне виробництво в аграрному секторі;
- обґрунтувати необхідність та перспективність розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки України з урахуванням його особливостей;
- розробити методичку оцінки результативності органічного виробництва в аграрному секторі з урахуванням системи економічних, соціальних, екологічних, енергетичних, технологічних факторів;
- здійснити комплексну аналітичну оцінку розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки України;
- систематизувати чинники та виявити їх вплив на розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки;
- здійснити комплексну оцінку місткості ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні;
- розробити пропозиції щодо стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію;
- обґрунтувати критерії оцінки якості органічної сільськогосподарської продукції;
- визначити напрями екологізації вищої аграрної освіти;
- змоделювати механізм переходу від традиційного способу вирощування сільськогосподарських культур до органічного для підприємств аграрного сектора економіки;
- розробити концепцію розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, яка враховує єдність екологічних, соціальних, економічних, енергетичних та технологічних складових процесу виробництва;
- розробити систему організаційно-економічного механізму реалізації концепції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі України;
- обґрунтувати необхідність модернізації вітчизняних систем безпеки та якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження.

Об'єктом дослідження є система органічного виробництва в аграрному секторі економіки.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних, організаційних і практичних складових органічного виробництва в аграрному секторі економіки для забезпечення стійкого розвитку галузі.

Методи дослідження. Теоретико-методичне дисертаційне дослідження ґрунтується на системно-комплексному та інтегрованому підходах щодо розвитку

органічного виробництва в аграрному секторі економіки як системи взаємопов'язаних і взаємоузгоджених складових екологічного, соціально-економічного, організаційного, динамічного характеру, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку галузі, задоволення потреб суспільства в якісному продовольстві, збереженні здоров'я нації, відтворення природно-ресурсного потенціалу країни.

Для досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: абстрактно-логічний (пізнання сутності, принципів, особливостей органічного виробництва в аграрному секторі, формування висновків); бібліографічний (вивчення і опрацювання наукових праць, присвячених органічному виробництву); системного узагальнення (оцінка результативності органічного виробництва в аграрному секторі економіки, формування концепції його розвитку); аналізу і синтезу (для оцінки стану, світової та вітчизняної динаміки й тенденцій розвитку органічного виробництва, впливу макроекономічних факторів); соціологічні методи (для дослідження місткості ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні); групування (для визначення характеристик потенційного споживача органічної продукції сільського господарства); моделювання (побудова і обґрунтування стратегії розвитку органічного виробництва); порівняння (порівняння екологічної та органічної продукції сільського господарства, традиційного і органічного виробництва в аграрному секторі); прогнозування (розраховуючи показники споживання продуктів харчування населенням України).

Інформаційною базою дослідження стали законодавчо-нормативні акти, концепції і програми галузевого і регіонального розвитку, офіційні матеріали Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, міністерств та інших державних установ і відомств, офіційні матеріали Міжнародної федерації органічного руху, Продовольчої та сільськогосподарської організації об'єднаних націй, іноземних організацій, монографії і науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних вчених, Internet-ресурси, матеріали дискусій на наукових конференціях, дані соціологічних досліджень та інші аналітичні розробки автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних, методичних та практичних підходів щодо розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки для забезпечення стійкого розвитку галузі, задоволення потреб суспільства в якісному продовольстві, відтворення природно-ресурсного потенціалу країни, підвищення аграрного та екологічного іміджу України.

Основними результатами дослідження, що характеризують новизну і виносяться на захист, є:

вперше:

- розроблено концепцію розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, яка враховує екологічні, соціальні, економічні, енергетичні та технологічні складові єдиного процесу виробництва і направлена на забезпечення інституційно-правових, фінансово-економічних, соціально-психологічних та природно-кліматичних вимог;

- обґрунтовано критерії оцінки якості органічної сільськогосподарської продукції, які враховують: фізіологічну харчову цінність, якість процесу виробництва, якість обробки, правове забезпечення, смакові характеристики, функціональну відповідність і внутрішню якість;

удосконалено:

- тлумачення змісту поняття "органічне сільське господарство" як категорії, що є багатофункціональною агроекологічною моделлю виробництва органічної сільськогосподарської продукції з визначеними цілями, принципами і методами та базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агроecosystem;

- сутнісні характеристики понять "органічна" та "екологічна" продукція на основі встановлення співвідношення між ними;

- обґрунтування перспектив розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки України, який ураховує: наслідки використання генетично модифікованих організмів та генетично модифікованих культур у сільському господарстві; розвиток організаційних структур, що підтримують та сприяють поширенню органічного сільськогосподарського виробництва; позитивний вплив на здоров'я населення; зростаючий попит на органічну продукцію; модернізацію систем безпечності і якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження;

- модель переходу від традиційного способу вирощування сільськогосподарських культур до органічного в умовах Південного Степу України з обґрунтуванням організаційних, техніко-технологічних та економічних особливостей;

- обґрунтування напрямів розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки через оцінку місткості вітчизняного ринку органічної сільськогосподарської продукції, підтвердження позитивного впливу на здоров'я населення та стан природного середовища, визначення ефективності вирощування органічної продукції в умовах Південного Степу України, екологізацію освітньо-професійних програм аграрних вищих навчальних закладів, розбудову інноваційно-інвестиційної кон'юнктури ринку органічної продукції;

дістали подальшого розвитку:

- модель стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію через забезпечення ефективного функціонування ринку цієї продукції та взаємозв'язок між основними його суб'єктами;

- методичні підходи до дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції шляхом проведення його SWOT-аналізу та сегментації;

- рекомендації щодо модернізації вітчизняних систем безпеки та якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження відповідно до міжнародних стандартів органічного виробництва;

- організаційно-економічний механізм реалізації концепції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки, який систематизовано відповідно до внутрішніх і зовнішніх організаційних та економічних чинників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі наукові розробки дають можливість створити умови для розвитку органічного виробництва в аграрному секторі з метою забезпечення стійкого розвитку галузі та сільських територій.

Практичне значення одержаних у процесі дослідження результатів підтверджено довідками про їхнє впровадження, зокрема: Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка № 11-5/188 від 02.07.2012 р.); Федерації органічного руху України (довідка № 2404/01 від 24.04.2012 р.); Національної академії аграрних наук України (довідка № 07-05/31 від 08.05.2012 р.); Миколаївського державного аграрного університету (довідка №1178 від 11.06.2012 р.); ТОВ "Органік стандарт" (довідка № 1244 від 03.05.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, є особистим надбанням автора. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Особистий внесок у спільно опублікованих наукових працях відзначено окремо в переліку наукових праць.

Апробація результатів дисертаційної роботи здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема на: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, присвяченій 195-річчю ХНАУ ім. В.В. Докучаєва "Формування конкурентоспроможного виробничого потенціалу сільського господарства в умовах глобалізації розвитку" (м.Харків, 14–23 верес. 2011 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції "Теорія та практика розвитку інноваційної економіки" (м.Одеса, 29-30 верес. 2011 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції "Основи раціонального природопользования" (Російська Федерація, м.Саратов, 26-28 жовт. 2011 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції "Економіко-правові виклики 2012 року" (м.Львів, 04 листоп. 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Научные исследования – основа модернизации сельскохозяйственного производства" (Російська Федерація, м.Тюмень, 09-11 листоп. 2011 р.); Міжнародній науково-методичній конференції "Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток територій" (м.Київ, 11-12 листоп. 2011 р.); Другому турі Всеукраїнської науково-практичної конференції "Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку" (м.Львів, 24-25 листоп. 2011 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції "Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи" (м.Дніпропетровськ, 28 лют. – 01 берез. 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Інноваційний потенціал соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації" (м.Вінниця, 27-30 берез. 2012 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції "Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи" (м.Херсон, 18-19 квіт. 2012 р.); Причорноморських регіональних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Миколаївського державного аграрного університету (м.Миколаїв, 27-29 квіт. 2011 р., 18-20 квіт. 2012 р.); П'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників південного регіону України (м.Миколаїв, 25 трав. 2012 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції "Розвиток економіки України на інноваційній основі" (м.Мелітополь, 12-15 черв. 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції "Поєднання практичного виробництва, органічної освіти і справедливого продажу якісної органічної продукції" (м.Іллінці, 21 черв. 2012 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 23 наукові праці загальним обсягом 9,16 друк. арк., з яких особисто автору належить 8,4 друк. арк., з них 9 статей у наукових фахових виданнях (у тому числі 6 одноосібних); 7 статей – в інших виданнях; 7 – у матеріалах наукових конференцій загальним обсягом 1,45 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг роботи становить 259 сторінок, в тому числі 48 таблиць (на 34 сторінках), 58 рисунків (на 29 сторінках). Дисертація містить 19 додатків на 37 сторінках. Список використаних джерел із 272 найменувань складено на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтована актуальність теми дисертації, сформульовані мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, відображені наукова новизна, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача та апробація результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі "**Теоретико-методичні аспекти органічного виробництва як стратегічного напрямку розвитку аграрного сектора економіки**" досліджено теоретичні основи сутності, становлення та розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, обґрунтовано його необхідність в сучасних умовах господарювання через його особливості (цілі, принципи, методи), розроблено методіку оцінки результативності органічного виробництва в аграрному секторі.

Виходячи з опрацьованих теоретичних поглядів на органічне виробництво в аграрному секторі, внесено уточнення до змісту поняття "органічне сільське господарство" і визначено його як багатофункціональну агроекологічну модель виробництва органічної сільськогосподарської продукції з визначеними цілями, принципами і методами, що базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агроєкосистем (рис. 1).

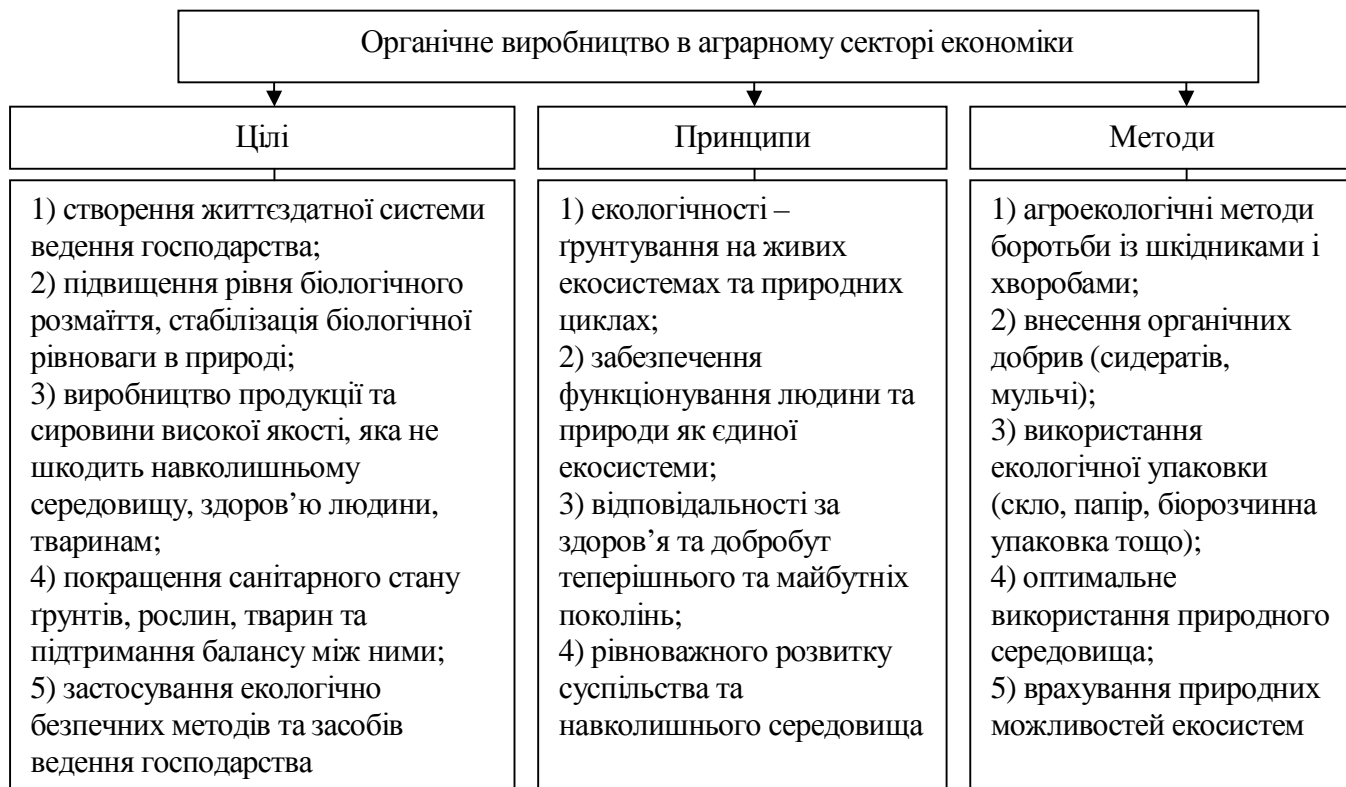

Рис. 1. Цілі, принципи та методи ведення органічного виробництва в аграрному секторі економіки

Джерело: розробка автора

Узагальнивши існуючі вимоги до органічного виробництва в аграрному секторі економіки, виокремлено такі його особливості: 1) процес виробництва регулюється стандартами (правилами, нормами), підлягає обов'язковій сертифікації та контролю незалежними установами; 2) ґрунтується на загальних принципах сприяння розвитку біологічних процесів у агроєкосистемах з максимальним використанням їхніх внутрішніх природних ресурсів; 3) регулюється спеціальною законодавчо-нормативною базою; 4) органічна продукція підлягає обов'язковому маркуванню відповідно до стандартів (правил, норм) виробництва.

В результаті системного підходу до дослідження розмежовано поняття "органічна" та "екологічна" продукція, визначено їхні спільні та відмінні риси, порівнюючи технологію виробництва, сировинну базу, нормативно-правове регулювання, вплив на здоров'я споживачів, політику збуту. Звідси обґрунтовано, що органічна сільськогосподарська продукція є більш якісною за своїми санітарно-гігієнічними характеристиками, у разі її споживання зменшується можливість потрапляння в організм людини шкідливих речовин, а також речовин, вплив яких на стан людини ще недостатньо вивчено.

Встановлено, що органічне виробництво в аграрному секторі передбачає обґрунтоване поєднання традиційної фермерської практики з найновішими результатами наукових досліджень і розробок, що дає змогу забезпечити його результативність. Це дозволило розробити методику оцінки останньої за групами показників (відповідно до видів ефекту та ефективності): економічні, енергетичні, технологічні, екологічні та соціальні.

Сформована методика розрахунку показників результативності органічного виробництва в аграрному секторі передбачає їхній розрахунок і аналіз з використанням сучасної обчислювальної техніки у динаміці та у порівнянні із середньостатистичними даними по областях і Україні. Додатково обґрунтовано методику визначення місткості ринку органічної сільськогосподарської продукції та його SWOT-аналіз.

У другому розділі "**Аналіз сучасного стану органічного виробництва в аграрному секторі економіки України**" оцінено розвиток світового та вітчизняного органічного виробництва в аграрному секторі за 2005-2010 рр., досліджено ставлення споживачів до органічної сільськогосподарської продукції, визначено необхідні обсяги цієї продукції для забезпечення споживачів, наведено характеристику потенційного споживача та модель стимулювання попиту на неї, визначено перспективи розвитку органічного виробництва в аграрному секторі.

Дослідження органічного виробництва в аграрному секторі показало, що сьогодні воно є найдинамічнішою галуззю у світовому аграрному секторі за рахунок стабільних і високих темпів росту у 160 країнах світу. Під органічним виробництвом у світі зайнято 37 млн га, з яких 32,4% розташовані в Австралії, 11,4% – в Аргентині і 5,1% – у США. Щорічний приріст становить більше 10 відсотків. Це створює передумови для розвитку ринку органічної продукції, світовий обсяг якого станом на 01.01.2011 р. перевищує 59 млрд дол. США, з яких 49% приходить на Північну Америку, а 47% – на Європу.

Встановлено, що високий рівень природно-ресурсного потенціалу України надає можливість покращити фінансово-економічний стан аграрного сектора за рахунок органічного виробництва. Однак, станом на 01.01.2011 р. зареєстровано

лише 142 оператори органічного виробництва. Це робить перспективним його розвиток у майбутньому, оскільки становить лише 0,05% від загальноєвропейського рівня і відповідає 34 місцю серед 44 країн Європи, де розвивається органічне виробництво. До цього ж Україна станом на початок 2011 р. посідає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічних сільськогосподарських угідь, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових (49,4% загальної площі ріллі з органічним статусом), олійних (15,2%) і зернобобових культур (3,8%). На одного ж виробника органічної продукції в Україні доводиться лише 1,9 тис. га при середньоєвропейському рівні у 36,1 га.

Визначено, що сертифікацію органічної продукції в Україні здійснюють 17 приватних сертифікаційних органів відповідно до міжнародних стандартів, з яких лише одна є українською. Крім того, у 2010 р. 87% виробників органічної продукції сертифіковано та контролюється трьома приватними сертифікаційними органами: ЕТКО (Туреччина), ІМО (Швейцарія) й Органік Стандарт (Україна). На інші ж 14 іноземних сертифікаційних компаній припадає 17,4 відсотка.

Дослідженням ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні у 2010 р. встановлено його обсяг на рівні 2,4 млн євро, що у 2 рази більше відносно 2009 р., і є результатом збільшення попиту на неї (табл. 1). До того ж рівень споживання на душу населення (0,08 євро у 2005 р. і 0,01 євро у 2010 р.) вказує на недостатній рівень підтримки органічного виробництва з боку держави та відсутність необхідної інфраструктури ринку органічної продукції.

Таблиця 1

Динаміка ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні та світі

Країни	Обсяг ринку за роками, млн євро						Споживання на душу населення за роками, євро					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Україна	4,0	4,0	5,0	0,5	1,2	2,4	0,08	0,09	0,11	0,01	0,03	0,1
Російська Федерація	-	-	30,0	60,0	65,0	-	-	-	0,2	0,4	0,5	-
Польща	30,0	50,0	20,0	50,0	-	58,9	0,79	1,3	1,0	1,3	-	1,5
Чеська Республіка	12,0	26,8	51,6	68,0	68,3	-	1,2	3,0	5,0	6,6	6,5	-
Словаччина	-	4,3	-	4,3	-	4,0	-	1,0	-	0,8	-	0,7
Угорщина	5,6	20,0	-	-	25,0	-	0,6	2,0	-	-	2,5	-

Джерело: дані FiBL [<http://www.organic-world.net/>]

Проведене опитування споживачів щодо їх ставлення до органічної сільськогосподарської продукції засвідчило, що майже 38% населення України не задоволені якістю продуктів харчування, 88% респондентів зацікавлені у споживанні органічної сільськогосподарської продукції, а 45,4% – може платити більше за якісні продукти харчування. У той же час, 52% респондентів не довіряють виробникам органічної продукції, а 47% респондентів вважають, що вона повинна коштувати як звичайна продукція. Понад 98% респондентів відмітили важливість подальших наукових досліджень у цій сфері через такі причини: аграрний напрям країни, незадовільна якість продуктів харчування та турбота за майбутні покоління.

Використовуючи результати досліджень, нами розроблено характеристику потенційного покупця органічної сільськогосподарської продукції (табл. 2), що дозволило визначити необхідні обсяги та асортимент цієї продукції, яка має найбільший попит в Україні.

Характеристика потенційного покупця органічної продукції сільськогосподарства

Критерій	Характеристика
Вік	20-30 років та 40-50 років
Рівень доходів	Середній, вищий за середній, високий
Сфера діяльності	Сільське господарство, медицина, торгівля, освіта
Спосіб життя	Турбота про власне здоров'я та здоров'я рідних
Місце здійснення покупки	Не має значення, головне щоб продукція була органічною
Вид продукції, якому надається перевага	Фрукти, овочі, м'ясо-молочна продукція
Загальна сума щомісячних витрат на органічну продукцію	До 50% сукупного доходу сім'ї

Джерело: розробка автора

Розраховано, що з урахуванням мінімальних потреб споживачів в органічних продуктах обсяги їхнього виробництва є сьогодні недосяжними для виробників органічної сільськогосподарської продукції через їх недостатню чисельність (табл. 3). Визначено, що ціни на органічну продукцію, яка сьогодні реалізується, є вищими за ціни на звичайну продукцію на 50%-200%, що значно зменшує купівельний попит на неї.

Встановлено, що розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції не можливий без стимулювання попиту на неї шляхом налагодження взаємозв'язків між основними його суб'єктами. До того ж органічна продукція має бути високої якості відповідно до стандартів органічного виробництва, для оцінки якої автором запропоновано такі критерії: фізіологічна харчова цінність, якість процесу виробництва, якість обробки, правове забезпечення, смакові характеристики, функціональна відповідність, внутрішня якість. У зв'язку з цим потрібна модернізація вітчизняної системи безпеки та якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження внаслідок запровадження правил виробництва, систем контролю за безпечністю та якістю органічної продукції і санітарного контролю у сфері її виробництва відповідно до міжнародних вимог.

Обсяги виробництва органічної продукції для забезпечення потенційних споживачів, 2011 р.

Продукти харчування	Розрахунковий обсяг споживання екологічно чистої продукції на одну особу за рік, кг	Чисельність населення, яке потенційно здатне і погоджується купувати екологічно чисті продукти харчування, тис. осіб*	Розрахункова кількість екологічно чистої продукції, що може бути спожита, тис. т
М'ясо і м'ясні продукти	50,6	1673	84,3
Молоко і молочні продукти	217,3	1520	328,8
Плоди, ягоди та виноград	46,5	1786	82,7

Джерело: власні дослідження

*Розраховано як добуток середньої чисельності зайнятого населення в Україні за 2011 р. (20247,9 тис. осіб) і частки населення, яке потенційно здатне та погоджується купувати екологічно чисті продукти харчування ($0,88 \times 0,454 \times k$, де k – частка опитаних, які віддали перевагу відповідній групі органічної продукції (відповідно 0,208; 0,189; 0,222))

Проведений аналіз сучасного стану органічного виробництва в аграрному секторі виявив перспективи його розвитку, що обумовлені: 1) унікальними природо-кліматичними умовами; 2) можливостями використання науково-практичної бази; 3) дослідженнями вітчизняних вчених і практиків; 4) досвідом виробників органічної сільськогосподарської продукції; 5) забезпеченістю вітчизняною сільськогосподарською технікою; 6) наявністю виробників біологічних засобів захисту рослин та добрив; 7) інформаційно-консультаційною допомогою учасників руху органічного виробництва; 8) нормативно-

правовою базою, яка створює передумови розвитку органічного виробництва в Україні, обмежує застосування генетично модифікованих організмів; 9) зростаючим попитом на органічну продукцію; 10) необхідністю збереження екології та високої якості продукції.

У третьому розділі "**Формування системи напрямів розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки**" систематизовано проблеми, які перешкоджають розвитку органічного виробництва в аграрному секторі, визначено структурні елементи позитивної кон'юнктури ринку органічної сільськогосподарської продукції, обґрунтовано організаційно-економічні механізми реалізації концепції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки.

В процесі SWOT-аналізу органічного агровиробництва в Україні було виявлено: негативний і позитивний вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на організацію, виробництво, фінансове забезпечення, інновації, маркетинг; можливості та загрози, що проявляються у попиті, конкуренції, системі збуту, економічній ситуації, політичному, правовому та науково-технічному забезпеченні, соціально-демографічній ситуації, соціально-культурному розвитку, природно-ресурсному потенціалі.

Позиція автора ґрунтується на тому, що розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки України не можливий без спільної співпраці всіх його учасників, дії яких повинні відповідати його загальній концепції. Концепція розвитку, в свою чергу, ґрунтується на поєднанні моделі інноваційного розвитку агропромислового сектора "аграрна освіта – аграрна наука – агропромислове виробництво" з ринком вітчизняної органічної сільськогосподарської продукції, іншими суб'єктами господарювання за підтримки державних та місцевих органів влади (рис. 2).

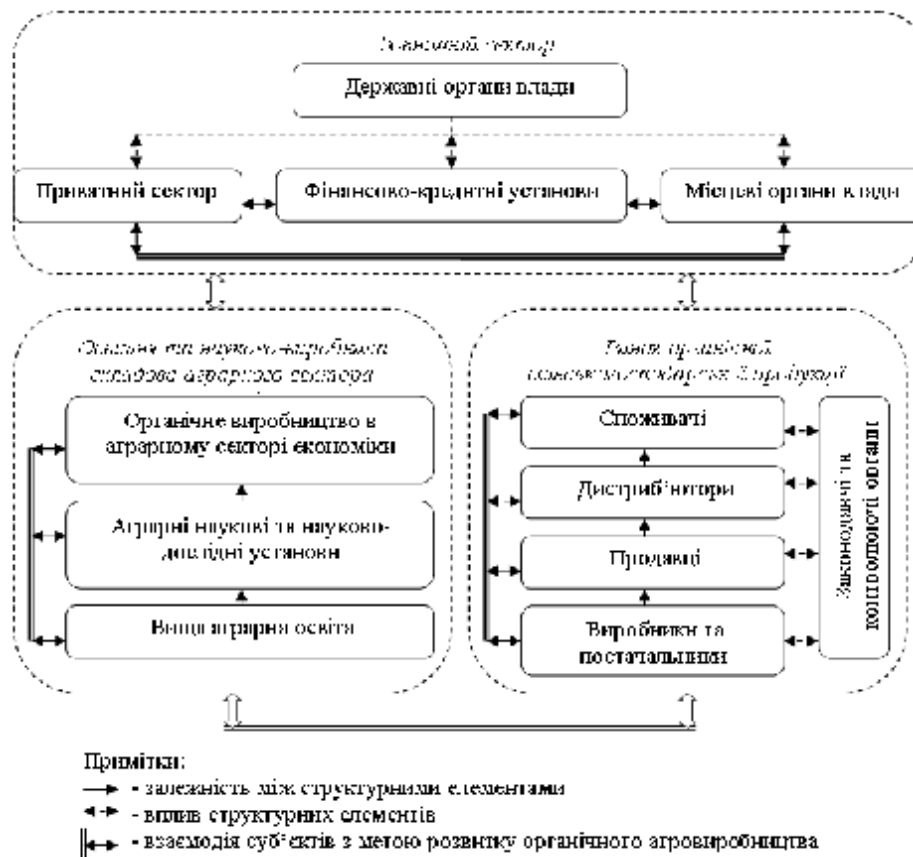

Рис. 2. Модель взаємодії складових органічного виробництва в аграрному секторі економіки

Джерело: розробка автора

Встановлено, що для розвитку органічного агровиробництва в Україні необхідно прийняти відповідний законопроект, що стимулюватиме сільськогосподарських товаровиробників вдаватися до заходів, необхідних для переходу на органічне виробництво. Доведено необхідність підвищення ефективності державного регулювання цього сектора, збільшення фінансової підтримки з метою впровадження екоінновацій (за рахунок низьких кредитних ставок, своєчасних виплат адресних дотацій), забезпечення регулювання зовнішньої торгівлі органічними продуктами, підвищення рівня освіти.

Як свідчать авторські дослідження, розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції перешкоджає нерозвинена кон'юнктура, яка з метою позитивного впливу повинна включати: встановлення цін на органічну продукцію з урахуванням забезпечення економічної ефективності виробництва та платоспроможного попиту населення України; розвиток каналів збуту та обізнаності громадськості про переваги органічної продукції; розвиток та налагодження систем організаційних структур ринку (біржі, торгові дома, аукціони, ярмарки, місцеві та оптові ринки, заклади роздрібно торгівлі тощо); прийняття національних стандартів щодо інспекції та сертифікації органічного виробництва в аграрному секторі; встановлення відповідальності суб'єктів господарювання за порушення правил виробництва, збирання, зберігання та транспортування органічної сільськогосподарської продукції; розширення каналів збуту продукції шляхом проведення спеціалізованих міжнародних і регіональних виставок та ярмарок, міжнародних конкурсів, рекламних заходів, розвиток системи прямого постачання від виробників до споживачів; розвитку системи інформаційного забезпечення. Логістичний ланцюг ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні на сучасному етапі представлений на рис. 3.

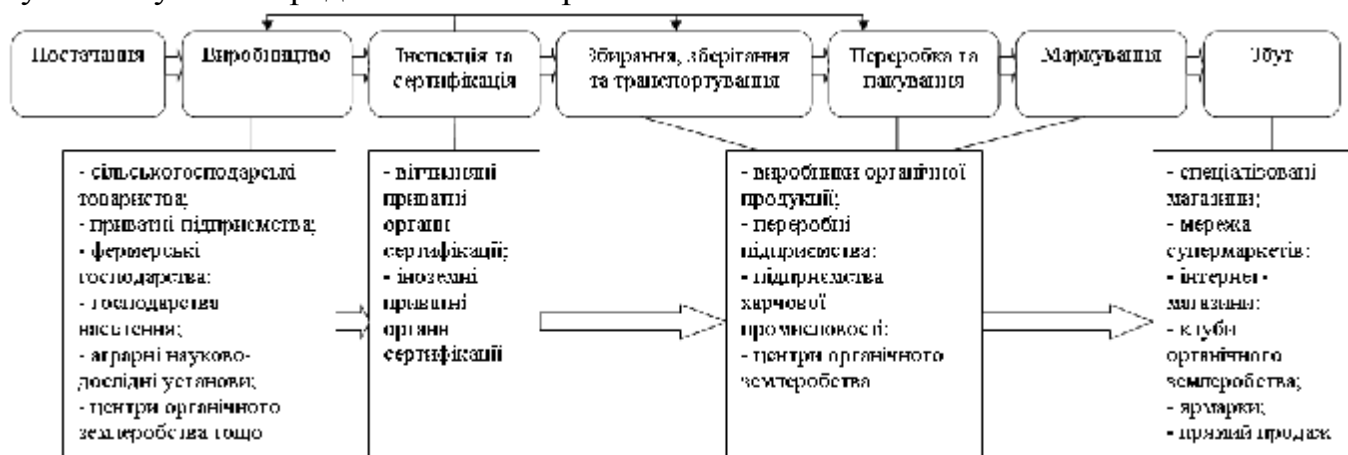

Рис. 3. Логістичний ланцюг ринку органічної сільськогосподарської продукції

Джерело: розробка автора

Для реалізації розробленої концепції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки передбачено такі заходи: створення відповідної нормативно-правової бази щодо органічного сільського господарства з урахуванням його особливостей і світового досвіду; забезпечення його пріоритетності відносно традиційного сільського господарства шляхом прийняття відповідних державних і регіональних програм розвитку; залучення до органічного агровиробництва фінансово-кредитних установ з метою його пільгового кредитування та приватного сектора як

потенційного інвестора; забезпечення належного наукового рівня ведення органічного сільського господарства шляхом залучення освітньої та консультаційної системи; визначення пріоритетності розроблення та впровадження інноваційних техніки і технології в органічному агровиробництві шляхом налагодження взаємовигідної співпраці виробників інноваційної (наукові, науково-освітні установи, виробники сільськогосподарської техніки, засобів захисту рослин, добрив тощо) й органічної продукції; забезпечення створення необхідної інфраструктури ринку органічної продукції та передбачення відповідальності всіх його учасників.

Доведено, що сучасна аграрна вища освіта повинна сприяти формуванню більш високого рівня екологічної свідомості та екологічного складу мислення, що обумовлює необхідність зміни методологічного підходу до формулювання проблеми обмеженості ресурсів з урахуванням засад фізичної економії. Для цього, перш за все, необхідно: розробити та запровадити комплексні програми безперервного навчання та виховання студентів у галузі раціонального природогосподарювання з урахуванням усіх аспектів екології, ресурсозбереження, екологізації культури; розробити навчальні програми, підручники та навчальні посібники з проблем екології та здійснювати їх реалізацію у навчальному процесі; удосконалити методики викладання екологічного права та спецкурсів з еколого-правових дисциплін у сучасних умовах; створити нові та реорганізувати діючі наукові, зокрема, еколого-експертні центри, діяльність яких спрямована на дослідження та оцінку різноманітних проблем охорони довкілля, використання природних ресурсів, дотримання принципів екологічної безпеки; визначити пріоритетні напрями наукових досліджень у галузі використання природних ресурсів, охорони довкілля, створення засад екологічної безпеки; організувати дослідження та експерименти з вирішення проблем охорони природного середовища, раціонального природогосподарювання, запровадження маловідходних та енергозберігаючих технологій в агропромисловому секторі.

Враховуючи особливості органічного виробництва в аграрному секторі, з метою практичної реалізації проведених досліджень та забезпечення екологізації вищої аграрної освіти, автором розроблено бізнес-план "Організація виробництва продукції рослинництва на базі Навчально-науково практичного центру Миколаївського державного аграрного університету за органічними стандартами", який прийнято до реалізації. Ефективність цього проекту оцінена за групою показників, які підтверджують його високу результативність і перспективність.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретико-методичні узагальнення та комплексний аналіз, на основі яких запропоновано нове вирішення проблем, що перешкоджають розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки України.

1. Досліджуючи теоретико-методичні основи органічного виробництва встановлено відсутність єдиного трактування змісту поняття "органічне сільське господарство", що дозволило зробити уточнення і визначити його як багатофункціональну агроекологічну модель виробництва органічної сільськогосподарської продукції з визначеними цілями, принципами і методами, що

базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агроєкосистем. Технологія органічного сільського господарства ґрунтується на використанні біологічних факторів підвищення природної родючості ґрунтів, агроєкологічних методах і біологічних засобах боротьби із шкідниками та хворобами, створює умови для збереження біорізноманіття. Ця система може самостійно відновлювати використані речовини та є ефективною лише за збалансованої дії всіх частин.

2. Особливості органічного виробництва в аграрному секторі обумовлюють необхідність удосконалення сутнісних характеристик понять "органічна" та "екологічна" продукція. Так, екологічна продукція розглядається нами як сільськогосподарська продукція, яка не містить радіонуклідів, важких металів, залишків пестицидів та ксенобіотиків в кількості, що перевищують гранично допустимі концентрації, має відповідну сертифікацію та обов'язкова для щоденного вживання для забезпечення повноцінного харчування. Органічною продукцією ми вважаємо продукцію з оздоровчими властивостями, процес виробництва, переробки та зберігання якої відповідає українським або європейським стандартам органічного виробництва. Органічна продукція за визначенням більш безпечна для людського організму за своїми санітарно-гігієнічними характеристиками, ніж продукція традиційного сільського господарства.

3. Існуючі інструкції та приписи не дозволяють декларувати біопродукти як більш якісні, ніж продукти, одержані традиційним способом, які відповідають граничним значенням величин, передбачених законами і положеннями. Тому нами обґрунтовано пропозиції щодо модернізації вітчизняних систем безпеки та якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження шляхом запровадження правил виробництва, систем контролю за безпечністю та якістю органічної продукції і санітарного контролю у сфері її виробництва відповідно до міжнародних вимог.

4. У зв'язку з тим, що якість органічної сільськогосподарської продукції має відповідати міжнародним стандартам і ціна на неї значно вище за традиційну, нами обґрунтовано та запропоновано її комплексну оцінку за такими критеріями: фізіологічна харчова цінність, якість процесу виробництва, якість обробки, правове забезпечення, смакові характеристики, функціональна відповідність, внутрішня якість.

5. На основі проведеного SWOT-аналізу органічного агровиробництва в Україні встановлено, що ринок вітчизняної органічної продукції на сьогодні є незначним, що обумовлено існуванням: негативного і позитивного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на організацію, виробництво, фінансове забезпечення, інновації, маркетинг; можливостей і загроз, що проявляються у попиті, конкуренції, системі збуту, економічній ситуації, політичному, правовому та науково-технічному забезпеченні, соціально-демографічній ситуації, соціально-культурному розвитку, природно-ресурсному потенціалі. Однак, нашими дослідженнями доведено, що на сьогодні цей ринок є перспективним у зв'язку з: державним контролем за використанням генетично модифікованих організмів та генетично модифікованих культур в сільському господарстві та переробній промисловості; розвитком організаційних структур, що підтримують та сприяють поширенню органічного сільськогосподарського виробництва; позитивним впливом на здоров'я населення; зростаючим попитом на органічну продукцію; збільшенням чисельності виробників цієї продукції.

6. Нереалізовані можливості використання природно-ресурсного потенціалу України створюють передумови для розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки. Це дозволило нам запропонувати заходи щодо стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію через забезпечення ефективного функціонування ринку цієї продукції та взаємозв'язок між основними його суб'єктами.

7. Враховуючи недосконалість кон'юнктури вітчизняного ринку органічної сільськогосподарської продукції, нами визначено складові для її позитивного розвитку, які ґрунтуються на: відповідному рівні цін на органічну сільськогосподарську продукцію; розвитку каналів збуту та поінформованості громадськості про переваги органічної продукції; посиленні національної системи гарантій органічної продукції для захисту українських споживачів; розвитку та налагодженні діяльності організаційних структур ринку; прийнятті національних стандартів щодо інспекції та сертифікації органічного виробництва в аграрному секторі; встановленні відповідальності суб'єктів господарювання за порушення правил виробництва, збирання, зберігання та транспортування органічної сільськогосподарської продукції; розширенні каналів збуту вітчизняної органічної продукції; розвитку системи інформаційного забезпечення.

8. Відсутність дієвої моделі розвитку органічного виробництва в аграрному секторі дозволила нам розробити відповідну концепцію, яка враховує екологічні, соціальні, економічні, енергетичні та технологічні складові єдиного процесу, відповідно до яких формується і його ефективність. Автором визначено, що ця концепція спрямована на вирішення інституційно-правових, фінансово-економічних, соціально-психологічних та природно-кліматичних проблем через поєднання моделі інноваційного розвитку агропромислового сектора "аграрна освіта – аграрна наука – агропромислове виробництво" з ринком вітчизняної органічної сільськогосподарської продукції, іншими суб'єктами господарювання за підтримки державних та місцевих органів влади.

9. Необхідність реалізації системи напрямів розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки зумовила потребу у формуванні відповідного організаційно-економічного механізму, що дозволить забезпечити економічні, соціальні та екологічні вигоди, а також сприятиме розвитку аграрного сектора в Україні.

10. З метою практичної реалізації запропонованих заходів нами було розроблено модель переходу від традиційного способу вирощування сільськогосподарських культур до органічного в умовах Південного Степу України з обґрунтуванням організаційних, техніко-технологічних та економічних особливостей.

11. Реалізація можливостей вітчизняного органічного виробництва в аграрному секторі можлива лише за умови налагодження механізму забезпечення його розвитку. Для цього пропонується: створити відповідну нормативно-правову базу; забезпечити його пріоритетність відносно традиційного сільського господарства шляхом прийняття відповідних державних і регіональних програм розвитку; залучити фінансово-кредитні установи та приватний сектор для збільшення фінансування; забезпечити належний науковий рівень ведення органічного сільського господарства шляхом залучення освітньої та консультаційної системи; визначити пріоритетність розроблення та впровадження інноваційної техніки і технології внаслідок налагодження

взаємовигідної співпраці виробників інноваційної й органічної продукції; забезпечити створення необхідної інфраструктури ринку органічної продукції та передбачити економічну, екологічну і соціальну відповідальність всіх його учасників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Сіренко Н.М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України: стан та перспективи / Н.М. Сіренко, Т.О. Чайка // Економіка АПК. — 2012. — №1. — С. 43—48. *Особистий внесок – розраховано прогноз споживання таких груп товарів, як овочі і фрукти, м'ясо та м'ясна продукція, молоко й молочна продукція. Визначено обсяги виробництва органічної продукції для забезпечення вітчизняних споживачів – 0,34 ум. друк. арк.*

2. Сіренко Н.М. Перспективи розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / Н.М. Сіренко, Т.О. Чайка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2011. — №1. — С. 20—27. *Особистий внесок – удосконалено сутність поняття "органічного сільського господарства", досліджено його сучасний стан в Україні – 0,22 ум. друк. арк.*

3. Чайка Т.О. Еко-інновації в органічному агровиробництві / Т.О. Чайка // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — Мелітополь. — 2012. — №2 (18). — Т. 3. — С. 255—262.

4. Чайка Т.О. Ефективність органічного сільського господарства в Україні / Т.О. Чайка // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — Полтава, 2011. — №4. — 160—164.

5. Чайка Т.О. Земельно-ресурсний потенціал органічного виробництва в Україні / Т.О. Чайка // Вісник ХНАУ серія «Економічні науки». — 2011. — №12. — С. 323—330.

6. Чайка Т.О. Передумови розвитку ринку органічної продукції в Україні / Т.О. Чайка // Маркетинг і менеджмент інновацій / Сумський державний університет. — 2011. — № 4. — Т. 1. — С. 233—240.

7. Чайка Т.О. Теоретико-методологічні засади екологізації вищої аграрної освіти в Україні / Т.О. Чайка // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : Україна: Схід-Захід – проблеми сталого розвитку. — Львів : РВВ НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.19. — С. 303—309.

8. Чайка Т.О. Фінансове забезпечення запровадження органічного виробництва в аграрному секторі економіки / Т.О. Чайка, К.М. Чужмир // Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток територій : міжнар. наук.-метод. конф., 11-12.11.2011 р. — Київ, 2011. — С. 288—295. *Особистий внесок – досліджено світовий досвід фінансової підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та міжнародні проекти підтримки розвитку органічного виробництва в Україні – 0,19 ум. друк. арк.*

9. Чайка Т.О. Перешкоди на шляху розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / Т.О. Чайка // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2011. — Вип. 2 (66). — С. 126—131.

Статті в інших виданнях:

10. Чайка Т.А. Выращивание органической продукции растениеводства на базе УНПЦ НГАУ / Т.А. Чайка // Молодой ученый (Россия, г. Чита). — 2011. — Том II. — №7. — С. 158—161.

11. Чайка Т.А. Состояние рынка органической продукции Украины и его потенциал / Т.А. Чайка // Вестник Рязанского государственного агротехнологического университета имени П.А. Костычева. — 2011. — №4 (12). — С. 63—67.

12. Чайка Т.О. Кваліфікована аграрна освіта – запорука успішного розвитку органічного виробництва / Т.О. Чайка // Всеукраїнський щомісячний журнал "Дім. Сад. Город". — 2012. — № 1. — С. 6—28.

13. Кравчук Л.С. Финансовый менеджмент аграрных предприятий Украины. Управление финансами предприятий / [Л.С. Кравчук, Т.А. Чайка и др.]. — LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG. — 101 с. *Особистий внесок – оцінка якості органічної продукції – 0,56 ум. друк. арк.*

Матеріали наукових конференцій:

14. Чайка Т.А. Генетически модифицированные организмы в сельском хозяйстве: перспективы и угрозы / Т.А. Чайка // Научные исследования – основа модернизации сельскохозяйственного производства : междунар. науч.-практ. конф. : 09-11 листоп. 2011 г. — Тюмень, Россия, 2011. — С.143—147.

15. Чайка Т.А. Оценка эффективности систем обработки почвы для органического сельского хозяйства / Т.А. Чайка // Основы рационального природопользования : III междунар. науч.-практ. конф., 26-28 окт. 2011 г. — Саратов, Россия, 2011. — С.474—480.

16. Чайка Т.О. Екологічна складова у підготовці фахівців в аграрних ВНЗ / Т.О. Чайка // Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи : II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28 лют. – 01 берез. 2012 р. : тези допов. — Дніпропетровськ, 2012. — С. 61—62.

17. Чайка Т.О. Збут органічної продукції: світова практика та вітчизняні реалії / Т.О. Чайка // Інноваційний потенціал соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації : збірник наукових праць Міжнар. наук.-практ. конф., 27-30 берез. 2012 р. — Вінниця: Центр підготовки наук. та навч.-метод. видань ВТЕІ КНТЕУ, 2012. — Ч. 2. — С. 151—156.

18. Чайка Т.О. Місце економічної теорії в органічному виробництві / Т.О. Чайка // Теорія та практика розвитку інноваційної економіки : міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 29-30 верес. 2011 р. : тези допов. — Одеса, 2011 р. — Частина I. — С. 71—74.

19. Чайка Т.О. Місце та роль фінансової системи в розвитку органічного агровиробництва в Україні / Т.О. Чайка // Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи : II всеукр. наук.-практ. конф., 18-19 квіт. 2012 р. : тези допов. — Херсон, 2012. — С. 261—263.

20. Чайка Т.О. Нормативно-правове регулювання органічного виробництва в Україні / Т.О. Чайка // Економіко-правові виклики 2012 року : I всеукр. наук.-практ. конф., 04 листоп. 2011 р. : тези допов. — Львів, 2011. — С. 150—154.

21. Чайка Т.О. Органічне виробництво в контексті стійкого розвитку аграрного сектора економіки / Т.О. Чайка // Причорноморська регіон. наук.-практ. конф. професор.-викладац. складу, 27-29 квіт. 2011 р. : тези допов. — Миколаїв. — С. 45—47.

22. Чайка Т.О. Сутність та значення органічної продукції в системі конкурентоспроможного аграрного виробництва / Т.О. Чайка // Формування конкурентоспроможного виробничого потенціалу сільського господарства в умовах глобалізації розвитку : міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 195-річ. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 14–23 верес. 2011 р. : тези допов. — Харків, 2011. — С. 149—150.

23. Чайка Т.О. Сучасна концепція розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки / Т.О. Чайка // Причорноморська регіон. наук.-практ. конф. професор.-викладац. складу, 18-20 квіт. 2012 р. : тези допов. — Миколаїв, 2012. — С. 93—95.

АНОТАЦІЯ

Чайка Т.О. Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Миколаївський державний аграрний університет, Миколаїв, 2012.

Дисертацію присвячено теоретико-методичному обґрунтуванню наукових засад та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку органічного виробництва в аграрному секторі економіки як передумови відтворення природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічного зростання аграрного сектора економіки, підвищення аграрного та екологічного іміджу України.

Систематизовано теоретичні погляди на органічне виробництво в аграрному секторі економіки та визначено його особливості. Розроблено систему показників оцінки результативності органічного виробництва в аграрному секторі економіки та методика оцінки його ефективності. Удосконалено сутнісні характеристики понять "органічна" та "екологічна" продукція, визначено їх спільні та відмінні риси. Обґрунтовано модель стимулювання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію. Розроблено концепцію розвитку органічного виробництва в аграрному секторі. Доповнено модель переходу до органічного способу вирощування сільськогосподарських культур в умовах Південного Степу України з обґрунтуванням організаційних, техніко-технологічних та економічних особливостей.

Виявлено і проаналізовано особливості та динаміку розвитку світового органічного виробництва в аграрному секторі економіки, систематизовано і досліджено вплив чинників на стримування розвитку вітчизняного ринку органічної сільськогосподарської продукції. Здійснено комплексне дослідження органічного виробництва в аграрному секторі економіки за видами та стандартами виробництва, регіонами та сертифікуючими установами.

Обґрунтовано критерії оцінки якості органічної сільськогосподарської продукції; перспективи та напрями розвитку органічного виробництва в аграрному

секторі економіки України; методичні підходи до дослідження ринку органічної сільськогосподарської продукції. Розроблено рекомендації щодо модернізації вітчизняних систем безпеки та якості харчових продуктів тваринного й рослинного походження відповідно до міжнародних стандартів органічного виробництва.

Ключові слова: органічне сільське господарство, органічна сільськогосподарська продукція, аграрний сектор економіки, стійкий розвиток, концепція, результативність, позитивна кон'юнктура ринку, організаційно-економічний механізм.

АННОТАЦИЯ

Чайка Т.А. Развитие органического производства в аграрном секторе экономики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Николаевский государственный аграрный университет, Николаев, 2012.

Диссертация посвящена теоретико-методическому обоснованию научных основ и разработке практических рекомендаций по развитию органического производства в аграрном секторе экономики как предпосылки воспроизводства природно-ресурсного потенциала, социально-экономического роста аграрного сектора экономики, повышения аграрного и экологического имиджа Украины.

Определено, что органическое сельское хозяйство соответствует идеологическим принципам устойчивого развития аграрного сектора экономики, содействует развитию гармоничных взаимоотношений между природой и обществом. Доказано, что оно характеризуется динамичным развитием в пределах жестких требований, которые определяют и контролируют: производство органической сельскохозяйственной продукции, ее сертификацию, переработку, маркировку, поставку, реализацию конечному потребителю.

Обосновано, что органическое сельское хозяйство по своей сути является многофункциональной агроэкологической моделью производства органической сельскохозяйственной продукции с определенными целями, принципами и методами, основанной на тщательном менеджменте (планировании и управлении) агроэкосистем. Доказано, что для его развития необходимы: законодательно-нормативное обеспечение, маркировка органической продукции, финансовая и политическая поддержка производителей в переходный период, обеспечение научного и консультационного сопровождения, установление ответственности за нарушение законодательства.

Разработана система показателей оценки результативности органического производства в аграрном секторе, которая предполагает расчет и анализ показателей с использованием современной вычислительной техники в динамике и в сравнении со среднестатистическими данными с соответствующим показателям по областям и Украины. Дополнительно обосновано необходимость определения емкости рынка органической сельскохозяйственной продукции и его SWOT-анализ.

С целью определения перспектив развития органического производства в аграрном секторе экономики проанализировано его динамику за 2005-2010 гг.,

определены его объем и платежеспособный спрос. Полученные результаты социологического исследования доказали, что значительная часть населения Украины не удовлетворена качеством продуктов питания, большинство – заинтересованы в потреблении органической сельскохозяйственной продукции и могут платить больше за качественные продукты питания.

Доказано, что для обеспечения платежеспособного спроса на органическую сельскохозяйственную продукцию необходимо модернизировать действующие системы безопасности и качества пищевых продуктов животного и растительного происхождения, а для оценки ее качества использовать соответствующие критерии.

Установлено, что нереализованные возможности использования природно-ресурсного потенциала Украины создают предпосылки для развития органического производства в аграрном секторе экономики. Определены составляющие позитивной конъюнктуры рынка органической сельскохозяйственной продукции.

Обоснована концепция развития органического производства в аграрном секторе, которая учитывает экологические, социальные, экономические, энергетические и технологические составляющие единого процесса, согласно которым формируется и его эффективность. Доказано, что эта концепция направлена на решение институционально-правовых, финансово-экономических, социально-психологических и природно-климатических проблем через объединение модели инновационного развития агропромышленного сектора "аграрное образование – аграрная наука – агропромышленное производства" с рынком отечественной органической сельскохозяйственной продукции, другими субъектами хозяйствования при поддержке государственных и местных органов власти.

Установлена необходимость формирования организационно-экономического механизма реализации концепции развития органического производства в аграрном секторе экономики, который позволит обеспечить экономические, социальные и экологические выгоды, а также будет способствовать развитию аграрного сектора в Украине.

Разработана модель перехода от традиционного способа выращивания сельскохозяйственных культур к органическому с обоснованием организационных, технико-технологических и экономических особенностей в условиях Южной Степи Украины.

Обосновано, что для реализации возможностей отечественного органического производства в аграрном секторе необходимо: создать соответствующую нормативно-правовую базу, обеспечить его приоритетность относительно традиционного сельского хозяйства путем принятия соответствующих государственных и региональных программ развития; привлечь финансово-кредитные учреждения и частный сектор с целью увеличения финансирования, обеспечить высокий научный уровень ведения органического сельского хозяйства путем привлечения образовательной и консультационной системы, определить приоритетность разработки и внедрения инновационной техники и технологии через взаимовыгодное сотрудничество производителей инновационной и органической продукции, обеспечить создание необходимой инфраструктуры рынка органической продукции и предусмотреть экономическую, экологическую и социальную ответственность всех его участников.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, органическая сельскохозяйственная продукция, аграрный сектор экономики, устойчивое развитие, концепция, результативность, позитивная конъюнктура рынка, организационно-экономический механизм.

SUMMARY

Chayka T.O. Development of organic production in the agrarian sector of economy. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Economic Sciences scientific degree in speciality 08.00.03 – Economics and management of the national economy. – Mykolayiv State Agrarian University, Mykolayiv, 2012.

The Dissertation is devoted to the theoretical and methodical explanation of scientific measures and working out of practical recommendations as for development of organic production in agrarian sector of the Economy as a precondition of recreation of natural resources, social and economical development of agrarian sector, increasing of agrarian and ecological image of Ukraine.

The theoretic views at the organic producing in agrarian sector of Economy and its peculiarities are systemized and defined in this work. The system of indicators of estimated results and methods of efficiency estimation of organic producing is worked out in the Dissertation. The sense descriptions of such notions as “organic” and “ecological” products are improved; their common and distinctive features are defined.

The model of demand stimulating for organic agricultural products is grounded, the conception of organic producing in agrarian sector is worked out, and the model of the transition to the organic way of planting in the conditions of Southern Steppe of Ukraine is supplemented taking into consideration managing, technological, technical and economical peculiarities.

The special features and dynamic of world organic producing development are defined. The influence of different factors on home market of organic agricultural products development is researched and systemized. The composite research of organic producing in agrarian sector according to the types, standards and certificated intuitions is made.

The base for quality criteria of agricultural products and the prospects for further development of organic producing in agrarian sector are defined.

Besides the recommendations as for updating of domestic safety systems and quality of livestock and plant products according to the international standards of organic producing are given in the Dissertation.

Key words: organic agriculture, organic agricultural products, agrarian sector of Economy, strong development, conception, efficiency, positive market opportunities, managing and economical mechanism.

Підписано до друку "10" жовтня 2012 р.
Формат 60×84/16. Папір друк.
Обл.-вид. арк. 1,16 Ум. друк. арк. 1,25
Тираж 100 прим. Зам. №228
Видавничий центр МНАУ.
54020, м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9